

Jan Graafland schreef de Mierenmaker, een dichtbundel waarin hij in karige, krachtige taal indringend het leven met zijn psychiatrische vader weergeeft. Vanuit een steeds veranderend perspectief beziet hij zijn vader, eerst door kinderoogen, tenslotte met de blik van de volwassene van middelbare leeftijd. Het is 'een diep verborgen ontwikkelingsroman', zegt Jan Graafland over zijn bundel. Uitgever Werner Govaerts in het nawoord: Door de verzen zie je hoe de zoon - met liefde en respect - naar de vader kijkt, maar ook hoe hij naar de mens kijkt en naar datgene in die mens dat de lichamelijke en geestelijke beknelling waarin die zich bevindt overstijgt.'

Tekst | Mieke Linders Fotografie | Mieke Linders en Jan Graafland

De Mierenmaker

De grondwerker

Op een bank in de zon op de Maria-plaats in Utrecht bakent Jan Graafland al snel af waar het in het gesprek over mag gaan. 'Wat gezegd kan worden, is gezegd. Als schrijver kan ik slechts vanuit de gedichten toelichten. Uiteraard is er gezeefd en weggelaten. Eerst was er de brij van gebeurtenissen. Door erover te praten ontstonden de scènes. Het openingsgedicht 'de grondwerker' klapt de bundel als het ware open. Mijn vader was, op het manische af, trots op zijn naam: Graafland. Hij is ooit begonnen met handel en geld maken totdat hij zich, als grondwerker, 'ingroef' in de aarde'. Jan Graafland volgde zijn spoor. Hij was een tijdlang werkzaam in de financiële wereld totdat Plus Magazine met het thema 'de rol die de aarde in het leven speelt', hem de ogen opende: 'Hier moet ik wezen, dacht ik toen ik dat las, 'bij grondwerkers, boeren en geulengravers. Laat mij spitten en de aarde bewerken.' Via de BD-landbouw werd hij tuinman. Vanuit die hoedanigheid verzorgde hij jarenlang de voorplaat van 'Antroposana', de voorganger van 'Stroom'. Hij noemt zichzelf 'tuinman tussen hemel en aarde'. De verbindende schakel die je als tuinman legt tussen hemel en aarde probeert hij ook aan zijn leerlingen op de Weledatuin mee te geven. 'Tuinieren betekent het scheiden van zin en onzin, van liefde en bedrog. Een kwestie van onkruid wieden.'

Buitengewoon

*Sinds de algeest opdaagt in zijn gedachten
Zie je dat de mensen hem ontwijken.
Ze zeggen dat hij gek is.
Niemand durft hem nog recht aan te kijken.
Hij kraamt wartaal uit, heet het;
springt van de hak op de tak
op fantastische wijze
met de fijnmotoriek van de mier
via de uiterst trage raderen van het universum
naar het einde.
Maar ze volgen hem niet.
Niemand raakt graag het spoor bijster.
De enkeling die het aandurft
met je vader mee in de waanraket op te stijgen,
totaal losraakt
en voor het eerst van zijn leven
de allesbegrijpende boog meebescrijft,
die beseft opeens
hoe godvergeten beperkt normale mensen zijn.*

'Raar'

De psychische neergang van vader dient zich al vroeg aan in het leven van Jan Graafland. Hij ziet dat vader zijn haren raar kamt. Zijn moeder weet dan 'dat het weer de verkeerde kant opgaat'. Weken tevoren, wanneer pa zich verwoed richt op verzamelen, kopen en verkopen, neemt zij

de opbouw van de manie al waar. Jan voelt zich door de gebeurtenissen niet beschadigd. Eerder door het stigma dat de buitenwereld geneigd is hem op te plakken. 'Wat je als kind ziet is je normale wereld. Je bent weerloos. Wanneer het uit de hand liep keek ik vaak van een afstandje toe. Opgroeënd was er het fysieke ongemak van vaders bij vlagen drieste aanwezigheid.' Later wist hij zijn vaders wereld te accepteren en met hem te communiceren. Schrijnend is het te lezen dat Jan Graafland zich genoodzaakt ziet zijn vader met een vuistslag neer te slaan, wanneer weer een waan aan de haal met hem gaat en hij op straat van God getuigt. Als hij vervolgens in diens ogen 'de waanzin overschreven ziet worden door verbazing' (citaat uit de bundel), lijkt de lucht even op te klaren: de waanzin wordt door

de werkelijkheid overtroffen. Naast beelden van pijnlijke aftakeling zijn er de tragikomische momenten. Zoals wanneer de 'ex-kabellasser', die vader ook was, de arts uitnodigt in zijn waan mee te gaan. Die weet daar geen raad mee. Met de gedichten wil Jan Graafland de waanzin verheffen tot iets 'groters'. Want hoe kan het dat deze zo getalenteerde, krachtige man dit pad moest afleggen? 'Als tuinman', relateert Jan Graafland zichzelf, 'zie ik het zo dat die veelheid aan talent is 'ontploft'. Als oorlogskind ging hij na de bevrijding door met voor zijn familie zorgen. Doorleren was er niet bij. Wat bleef was 'het verlangen'. Onvervulbaar verlangen maakt de ziel enorm groot en ontvankelijk voor krachten als luciferische waanzin. Het is het onbeheersbare verlangen naar grote daden, vergelijk het met het ridderschap van Don Quichot. Dit verlangen reikt tot de grenzen van het heelal.'

Opname

Na de dood van zijn vrouw vereenzaamt vader. Hij 'lepelt traag gele vla naar binnen met steevast de blik op de trouwfoto gericht'. 'De opname in de psychiatrische kliniek is het 'hoogtepunt', legt Jan Graafland uit. 'Met de behandeling wordt het 'monster ik' uitgedreven, ontregeld en ontstuurd. Gevolgd door een dagenlange slaap. Wat rest is het etherlichaam, leven vanuit de gewoontelaag, tv kijken, roken, slapen. Vader vond het heerlijk om opgenomen te zijn, er was geen

haast, de sfeer was veilig: 'wij zijn opgenomen, wij begrijpen elkaar'. Als een baby ingebakerd. Normale regels doen er niet toe. Het schaken – onder meer met schrijver Maarten Biesheuvel – werd staren in een soort diepte. Een teruggaan naar een lager bestaansniveau. Soms letterlijk wanneer primitiever gedrag werd vertoond. Wegstopgedrag of juist het tegenovergestelde: op vensterbanken klimmen en in de gordijnen hangen.

Jan Graafland mijmert in de bundel hoe het geweest zou zijn als zijn vader, zoals de Griekse vrouw uit één van de gedichten, met dezelfde 'helle blik' als zijn vader, bij de zee had gewoond, en geen separeer en spuitjes had gekend. Waar hij meer had kunnen tieren en 'het schitterende water en heel veel blinkende vis' zien, waar hij zo van hield. Hij realiseert zich nu dat hij met een nuanceverschuiving een 'aardje naar zijn vaartje' heeft. Niet alleen heeft hij van hem het 'duizendmaal beter het schelpenpad kunnen aanharken dan gewone stervelingen'. Zijn vaders eigenzinnigheid gidste hem op zijn levensweg. Hij nam de andere kant: vader leefde de waanzin, de zoon heeft die beschreven. Jan Graafland ziet zijn dichterschap als de vervolmaking van zijn vaders waanzin.

s | *De Mierenmaker* Jan Graafland, 2014 Uitgeverij Via Libra Antwerpen € 15,-